

AUTIZMUS SPEKTRUM ZAVAR ÚTMUTATÓ ISKOLÁK SZÁMÁRA

Az Útmutató a National Autistic Society (NAS) információs anyagaiból és módszertani füzeteiből készült „A fizikai és info-kommunikációs akadálymentesítés szakmai hátterének kialakítása” c. TÁMOP 5.4.5 kiemelt projekt keretében. (Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, 2009).

Bevezetés

Képzeld el, milyen érzés lehet egyedül lenni egy idegen országban, elveszve egy kétezres tömegben. Képzeld el zavarodottságunkat, amint átküzdjük magunkat a lábak, arcok, testek kaotikus kuszaságán. Képzeld el, amint csupán jelzőtáblák összevisszaságát követve próbáljuk megtalálni az utat a tömegen keresztül, egy olyan irányba, amelyet csak részben ismerünk... Az autizmus spektrum zavarral élő gyermek számára a hétköznapi helyzetek efféle érzésekkel járhatnak. De amint megpróbálják értelmezni a körülöttük levő világot, egy további problémával szembesülnek, a másság érzésével. Ez a rövid útmutató arról szól, hogy mit tehetnek a tanárok, hogy segítsék ezeket a gyerekeket útjuk megtalálásában, és miként vezessék el őket a lehető legteljesebb, legmértősebb élethez.

Tanárként esélyünk van arra, hogy legalább néhány autizmus spektrum zavarral élő gyermekkel találkozzunk pályafutásunk során. Míg egyesek mindig felügyeletre és gondoskodásra szorulnak, sokuknak gyakorlással fejleszthetők a szociális, kommunikációs és az elvont dolgok megértésére irányuló készségeik. Ez azt jelenti, hogy minden, amit annak érdekében teszünk, hogy segítsünk, egy lépés a jó irányba.

„Az autista gyermek nem képes rendet vinni a világába. Nektek kell a rendet biztosítani.”

[Temple Grandin, autizmussal élő egyetemi professzor]

A tünetek felismerése

Az autizmus jeleit általában még a gyermek iskoláskora előtt felfedezik. Azonban néhány gyermek átcsúszhat a szűrőn, és akár elérheti az általános vagy középiskolás kort, mielőtt sérülését felismernék.

„Samuelnek nehéz volt az általános iskola. Olyan egyszerű dolgok, mint a sorban állás vagy a tanárra való ránézés, amikor az egy történetet mesél, nem voltak természetesen a számára. Meg kellett tanítani neki, hogyan viselkedjen a csoportban.” [Susan Robinson, szülő]

Ez az, amiért egy tanár létfontosságú szerepet játszhat a tünetek lehetséges legkorábbi felismerésében. Három kulcstünetet kell keresni, amelyek az alábbiak:

- nehézség a kommunikációban és a másokhoz való viszonyulásban,
- a képzeletet igénylő játékokra vagy absztrakt gondolkodásra való képtelenség,
- a rutinok megtartásához vagy körülményes rituálék követéséhez való ragaszkodás.

Az autizmus spektrum zavar diagnózisához a gyermeknek mindhárom területen kell mutatnia speciális nehézségeket. Ezek közül bármelyik terület sérülése lehet nehezen megfogható, apró, de állandóan jelenlévőnek kell lennie.

Szociális kommunikáció

A legtöbb autizmus spektrum zavarral élő gyermek nehezen találja, hogy kapcsolódjon más emberekhez. Amikor még kicsik, egyszerűen úgy tűnhet, hogy szívesebben vannak magukban. Amint nagyobbak lesznek, kiderül, hogy nehezen barátkoznak, ami pedig zavarja őket, és emiatt „másnak” érzik magukat. Ezt részben a beszélgetések lefolytatásának szokatlan módja okozza – például túlzottan sokat beszélnek kedvenc témájukról, nem figyelnek a másokra, vagy félbeszakítják repetitív kérdéseikkel. Sokuknál feltűnhet a szemkontaktus használatának nehézsége.

Hasonlóképpen kevésbé veszik figyelembe a hallgató életkorát, státuszát vagy hangulatát. Például megkérdezhetik a tanár korát egy beszélgetés során, üdvözölhetik szüleiket kézfogással, a postást pedig puszival. Gyakorta ismételnék papagájszerűen egyes szavakat – néha ugyanazzal a kiejtőmóddal vagy hangon, ahogyan azt hallották. Például ha a gyermeket megkérdezik: „Kérsz inni?”, azt válaszolhatja: „Kérsz inni.” Mások modorosan vagy túl hivatalosan beszélhetnek.

Gondot jelenthet mások mondanivalójának követése is. A tréfákat, túlzásokat és metaforákat szó szerint érthetik: például megrémítheti őket egy olyan megjegyzés, hogy „akkorát ásitott, hogy majd kiesett a száján”, vagy szó szerint engedelmessé lehetnek annak az utasításnak, hogy „temesd magad a könyveidbe”. A gyermek félreértheti az arckifejezéseket, helyzeteket, így azokra nem megfelelően reagálhat – például nevet, amikor valaki megsérül.

A képzeletet igénylő játék nehézségei

A legtöbb gyermek „kreatívan” játszik. Más szavakkal, élvezik a játékot, amikor különböző karaktereket vagy foglalkozásokat személyesítenek meg, mint az orvosos vagy a papás-mamás játék során. Az autizmus spektrum zavarral élő gyermekek ritkán játszanak ilyen módon, gyakran inkább magányosan ismételnék cselekvéseket. Például élvezhetik, hogy tárgyakat sorba vagy mintákba rendezzenek, vagy bizonyos tárgyakat, mint például a műanyag flakonok vagy a csokis doboz fedele, nagy számban összegyűjtsenek. Amint idősebbek lesznek, az effajta hobbik eluralkathatják életüket. Számos gyermek gyűjt tárgyakat, mint például egy bizonyos témáról szóló könyvek, fényképek vagy térképek. Mások órákat tölthetnek egy bizonyos témával kapcsolatos adatok gyűjtögetésével, mint például a slágerlisták, a zsoké és versenylovak, vagy a buszjáratok és számok.

Kényszeres és rituális viselkedések

Mivel az autizmussal élő gyermekek gyakran élvezettel rendezgetnek és kategorizálnak tárgyakat vagy információkat, úgy látszik, szükségük van arra, hogy mindennapi életükben is rutintokat alakítsanak ki. Zavarja őket a rutinok megváltozása, mint az új órarend vagy egy tűzriadó gyakorlat az iskolában. A gyermek elutasíthatja, hogy a megszokottól eltérő útvonalon menjen iskolába, vagy körülményes rituálék alakíthat ki, például mindig ugyanolyan módon lép be a tanterembe, megszámlálva a székeket, és mindig ugyanarra a helyre ül le.

Mi történik, amikor egy gyermek autizmus diagnózist kap?

Amikor egy gyermek autizmus vagy Asperger-szindróma diagnózist kap, a következő lépés annak eldöntése, hogy szüksége van-e speciális oktatásra. (Magyarországon ennek eldöntése a Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság feladata.) Amennyiben a szakértői bizottság döntése szerint a gyermek jobb helyen van a többségi oktatási intézményben, akkor a vonatkozó törvények alapján részidőben speciális támogatásban részesülhet. Azonban a fejlődését illető felelősség legnagyobb részben a tanárai vállán nyugszik.

Hogyan segíthetünk az autizmussal élő gyermeknek?

Ha az autizmussal élő gyermek nem igényel speciális oktatást, akkor nem valószínű, hogy nyilvánvaló tanulási zavarral rendelkezne. Azonban lesznek speciális szükségletei. Számos módja létezik a segítségadásnak a tanítás adaptálásával. Néhány javaslat következik ehhez, de tekintve, hogy minden gyermek különböző, ezek csupán útmutatások, és valószínűleg több más megoldás is eszünkbe fog jutni.

Beszéljünk meg másokkal

Beszéljünk a munkatársakkal! Bizonyosodjunk meg arról, hogy értik a gyermek viselkedését, és tudják, mit várhatnak (el). Gondoskodjunk arról, hogy a kollégák megértsék, mi az autizmus. Lehet, hogy beszélni szeretnénk a többi gyermekkel az autizmusról. Készítsük fel őket arra, hogy egyik osztálytársuk másképpen vagy furcsán viselkedhet – például váratlanul felkiált, vagy nevet, ha valamelyikük megsérül. Magyarazzuk el, hogy a gyermek nem tehet erről, és ugyanolyan érzelmei vannak, mint bárki másnak. Ez létfontosságú, mert a gyermek nagyon könnyen gúny, erőszak és ugratások célpontjává válhat, ha a többiek nem értik őt.

- Próbáljunk listát készíteni a gyermek speciális szükségleteiről, így kidolgozhatunk egy akciótervet, és feljegyezhetjük a fejlődését.
- Azonosítsuk a gyermek képességeit, és építsünk az erősségeire.
- Beszéljünk a szülőkkel és minden más segítővel vagy gondozóval.

Más segítők támogatása

Szükséges lehet egy segítő vagy asszisztens kijelölése. Azonban próbáljuk meg elkerülni, hogy a gyermek túlságosan függővé váljon bármelyik személytől. A segítő feladata a gyermek arra való ösztönzése, hogy önállóbbá váljon, és kapcsolódjon a többi gyermekhez. Olykor jobb egy olyan pedagógiai asszisztens kinevezése, aki az összes gyermekért felel, de tud segíteni az autizmussal élő gyermeknek is.

Segítsünk a gyermeknek elvegyülni a többiek között

Próbáljuk bevonni a gyermeket az osztály tevékenységeibe. Bátorítsuk, hogy dolgozzon együtt egy rokonszenves partnerrel vagy csoporttal, de hagyjunk időt arra is, hogy egymagában legyen. Hangsúlyozzuk a tevékenységek szociális oldalát: például egy főzésóra tartalmazhatja az étel kiosztását a főzést követően. Ha a gyermek elutasítja a csapatjátékokban való részvételt, helyettesíthetjük azt páros játékokkal, mint a tollaslabdázás vagy a teniszezés, ezekben a gyermek még mindig megtanulhatja, hogyan játszon másokkal. Tartsuk szemmel a gyermeket a szünetekben és ebéidőben, amikor sok időt tölthet egyedül. Néhányan boldogok magukban, mások mellőzöttséget vagy magányosságot érezhetnek. Segíthetünk azzal, ha találunk egy tanárt vagy tanítót, akivel a gyermek beszélgethet. Ez valószínűleg hasznos lesz a szabadidő strukturálásában.

Vigyázzunk, hogyan beszélünk

Kerüljük a gúnyos nyelvezetet, a metaforikus beszédet vagy a túlzásokat, akár a gyermekhez magához beszélünk, akár az osztály egészéhez. Mindig tudatában kell lennünk annak, amit mondunk, és hogy azt miként értheti félre a gyermek. Feltehetően szó szerint érti a hallottakat. Folyamatosan ellenőrizzük, hogy a gyermek ránk figyel, és ért bennünket. Ne féljünk megismételni, amit mondtunk, ha azt feltételezzük, hogy első alkalommal nem értette meg. Amikor egy csoporthoz beszélünk, bizonyosodjunk meg arról, hogy a gyermek figyel. Főként a kisgyermeknél fordulhat elő, hogy nem értik a csoporthoz tartozásukat, tehát lehetséges, hogy először a nevükön kell szólítani őket, vagy csak hozzájuk beszélni, és azután az egész osztályhoz.

A tananyag adaptálása

Használjunk vizuális támogatást az olyan tantárgyak tanításában, amelyek absztrakt gondolkodást kívánnak. Az általános iskolában például fényképek vagy képek használatával segíthetjük elő a gyermek figyelmének fenntartását egy történet olvasása közben. Középsiskolában illusztrációkat vagy diagramokat mellékelhetünk a munkalapokhoz. Még a legjobb képességű gyermekek is hasznát fogják látni a vizuális támogatásnak. A tanítás során kerüljük a zavaró tényezőket, mint a túlzott zaj vagy mozgás. Ha lehetséges, próbáljunk kis csoportokban tanítani. Általános szabály, hogy a kisebb jobb. Próbáljunk megfelelő szintű feladatokat összeállítani. Kezdetnek válasszunk olyan feladatot, amelyet a gyermek képes megoldani, azután építsünk a sikerre. Adjunk folyamatos bátorítást, és ne korholjuk, ha hibát vét. Helyette mutassuk be, hogyan kellett volna megoldania a feladatot, és jutalmazzuk, amikor jól oldja meg. Kapcsoljuk a tantárgyakat a gyermek érdeklődéséhez, különben érdektelennek fogja találni a tanulást. Például ha a gyermek a vonatok iránt érdeklődik, használhatjuk a vonatokat kiindulópontként a műszaki tudományok tanításában. Adjunk a gyermeknek extra időt a feladatok megoldásához, ha igényli, mivel nehézséget jelenthet számára az időkeret betartása. Ez különösen a szigorú órarenddel bíró középiskolában fontos. Ugyanez az elv alkalmazandó az évközi és érettségi vizsgáknál is. A gyermek segítségre szorulhat a gyakorlati feladatokban. Egyesek nehéznek találják a jó koordinációt igénylő feladatokat, pl. a ceruza hasz-

nálatának megtanulását, a kerékpáron való pedálozást, vagy hogy elkapjanak egy labdát.

Az órarend elkészítése

Készítsük el az órarendet, és határozzuk meg a tevékenységek sorrendjét, így a gyermek pontosan tudja, mi történik és mikor. Kerüljük a szükségtelen változtatásokat. Az általános iskolában szükséges lehet módosított órarend kialakítására. A középiskolában ellenőrizzük, hogy a gyermeknek ismerős-e a használatban lévő órarend. A vizuális órarendek különösen hasznosak, akár szimbólumokat tartalmaznak, akár képes vagy írott formátumúak. Ha elkerülhetetlen a rutin megváltoztatása, figyelmeztessük előre a gyermeket (amikor csak lehetséges). Egy napló/határidőnapló segít a gyermeknek saját napja megszervezésében.

Együttműködés a szülőkkel

A gyermeket a szülei mindenkinél jobban ismerik. Ez rendkívül fontos, lehetséges, hogy a gyermek nem mutat kihívó viselkedéseket az iskolában, ennek ellenére valóságos nehézségeket tapasztalhat, különösen a diákársak grombasága, durvasága miatt.

Mit tehetnek a szülők?

A szülők mindenki másnál jobban ismerik gyermeküket, így minél szorosabb az együttműködés velük, annál sikeresebb lesz segítő tevékenységünk. A szülők és tanárok a következőket tehetik együtt:

Egyéni fejlesztési programok kidolgozása

Szükséges lehet a szülők bevonása gyermekük iskolai rutinjának napról napra való tervezésébe. Ismertessük meg velük gyermekük órarendjét, így segíthetnek a gyermek előző esti felkészülésében, és bizonyosodjunk meg arról, hogy tudják, mire van szükség, és mi várható az egyes napokon.

Tartsuk a kapcsolatot

Amit az iskolában látunk, az csak a kép fele. Beszélgessünk a szülőkkel a gyermek iskolai és otthoni szükségleteiről, hogy kidolgozhatjuk a segítségadás legjobbját.

Az otthoni tanulás bátorítása

Ajánljuk a szülőknek olyan otthoni tevékenységeket, amelyek arra ösztönzik a gyermeket, hogy új készségeket alakítson ki, esetleg az iskolában tanult dolgok gyakorlati alkalmazásával. Például a szülő elviheti a gyermeket vásárolni, hogy áthelyezze a gyakorlatba a péznről tanultakat vagy a matematikát.

Tizennyolc éves kor után

Az autizmussal élő fiatalok oktatása nem ér véget a 18. életév elérésével, és néhányuknak a továbbtanulásra is van esélye. Érdeklődésüktől és képességeiktől függően maradhatnak a többségi iskolában, vagy speciális iskolába kerülhetnek.

A kiadvány az Európai Unió Szociális Alapjának támogatásával, a Nyolc Pont projekt keretében létrejött Autizmus Koordinációs Iroda (AKI) gondozásában készült.

Autizmus Koordinációs Iroda
www.autizmusiroda.hu

Nyolc Pont - „Az autista személyek ellátórendszerének országos szintű, komplex innovációja szakmai tanácsadó hálózat és koordinációs központ kialakításával” kiemelt projekt (TÁMOP 5.4.11 - 12/1-2012-0001)

© Fogytékos Személyek Esélyegyenlőségéért
Közhasznú Nonprofit Kft.

